

Гриценко С. В.,
здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня
факультету забезпечення державної безпеки
Київського інституту Національної гвардії України
(м. Київ, Україна)

Науковий керівник:
Мальцев В. В.,
кандидат юридичних наук, старший дослідник,
доцент кафедри державної безпеки
факультету забезпечення державної безпеки
Київського Інституту Національної гвардії України
(м. Київ, Україна)

МІЖНАРОДНЕ ГУМАНІТАРНЕ ПРАВО ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗАХИСТУ ЦИВІЛЬНОГО НАСЕЛЕННЯ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Міжнародне гуманітарне право є сукупністю норм, що регулюють правила ведення війни з метою захисту осіб, які не беруть або припинили брати участь у бойових діях. Головною метою МГП є мінімізація страждань цивільного населення, забезпечення гуманного ставлення до жертв збройних конфліктів та обмеження методів і засобів ведення бойових дій.

Міжнародне гуманітарне право полягає у захисті цивільного населення від наслідків бойових дій, є принцип розрізнення, згідно з яким сторони збройного конфлікту повинні «завжди розрізняти цивільне населення й комбатантів, а також цивільні об'єкти та військові цілі та, відповідно, скеровувати свої операції тільки проти військових цілей [2, с. 90].

В структурі міжнародного права – міжнародне право прав людини – займає чільне місце, сприяючи дотриманню та захисту прав людини на національному, регіональному та міжнародному рівнях. Структура міжнародного права прав людини включає: міжнародні договори – угоди між державами, призначені мати обов'язкову юридичну силу між сторонами, які погодилися з ними, та міжнародного звичаю – норми права, що випливають з послідовної поведінки держав, яка ґрунтується на переконанні, що закон вимагає від них діяти таким чином. Під час війни права людини можуть бути під загрозою порушення. Однак наявність збройного конфлікту не є підставою для заперечення прав людини та (або) їх скасування та (або) порушення. Система договірних і звичаєвих міжнародно-правових норм, що застосовуються як у міжнародних, так і у внутрішніх збройних конфліктах, визначає взаємні права та обов'язки суб'єктів міжнародного права щодо заборони або обмеження застосування певних засобів і методів ведення війни, а також забезпечує захист потерпілих.

Міжнародне гуманітарне право як сукупність правових норм відображає за своєю суттю загальнолюдські моральні норми, що застосовуються під час збройних конфліктів. Міжнародне право прав людини та МГП є двома проявами

однієї сутності міжнародного публічного права. Під час збройного конфлікту застосовуються як право прав людини, так і МГП. За відсутності збройного конфлікту МГП не діє, і діє лише право прав людини. Тому ці дві галузі співвідносяться як загальна і спеціальна. Норми МГП, що застосовуються під час збройних конфліктів, більш специфічні для захисту жертв війни, а отже, більш ефективні. Саме статус постраждалих від війни як певної категорії осіб дітей, жінок, поранених і хворих, військовополонених, цивільних дає право на захист. Це право на захист має не тільки юридичний, а й моральний характер. Слід зазначити, що МГП захищає права різних категорій осіб (жертв війни) під владою протилежної сторони. А міжнародне право прав людини характеризується формуванням суб'єктивних прав індивідів по відношенню до держави.

Ратифікація міжнародних договорів з прав людини, накладає на держави зобов'язання поважати закріплені права і свободи, сприяти їх забезпеченню, приведення національного законодавства у відповідність до міжнародного законодавства, що дає можливість громадянам (або, особам які перебувають під юрисдикцією), у разі порушення їх прав чи свобод звернутися до регіональних чи міжнародних механізмів для забезпечення дотримання прав людини.

Під час війни права людини можуть бути під загрозою порушення. Однак наявність збройного конфлікту не є підставою для заперечення прав людини та (або) їх скасування та (або) порушення. Система договірних і звичаєвих міжнародно-правових норм, що застосовуються як у міжнародних, так і у внутрішніх збройних конфліктах, визначає взаємні права та обов'язки суб'єктів міжнародного права щодо заборони або обмеження застосування певних засобів і методів ведення війни, а також забезпечує захист потерпілих та збройних конфліктів називається міжнародним гуманітарним правом (далі – МГП). Міжнародне гуманітарне право як сукупність правових норм відображає за своєю суттю загальнолюдські моральні норми, що застосовуються під час збройних конфліктів. Міжнародне право прав людини та МГП є двома проявами однієї сутності міжнародного публічного права. Під час збройного конфлікту застосовуються як право прав людини, так і МГП. За відсутності збройного конфлікту МГП не діє, і діє лише право прав людини. Тому ці дві галузі співвідносяться як загальна і спеціальна. Норми МГП, що застосовуються під час збройних конфліктів, більш специфічні для захисту жертв війни, а отже, більш ефективні. Саме статус постраждалих від війни як певної категорії осіб: дітей, жінок, поранених і хворих, військовополонених, цивільних дає право на захист. Це право на захист має не тільки юридичний, а й моральний характер. Слід зазначити, що МГП захищає права різних категорій осіб (жертв війни) під владою протилежної сторони. А міжнародне право прав людини характеризується формуванням суб'єктивних прав індивідів по відношенню до держави [1, с. 42-43].

Міжнародне звичаєве право МГП успішно доповнює навіть дуже детальне і розгалужене договірне право. Звичаєве міжнародне право складається з норм, які впливають із «загальної практики, прийнятої як право», і існують незалежно від

договірному праву. Звичаєві норми МГП мають вирішальне значення в сучасних збройних конфліктах, оскільки вони заповнюють прогалини, залишені договірним правом, і таким чином посилюють захист, що надається жертвам. Важливість звичаєвих норм МГП зумовлена кількома факторами. По-перше, важливість звичаєвих норм особливо важлива у сферах, які недостатньо врегульовані конвенціями, зокрема, у випадку неміжнародних збройних конфліктів, де договірне регулювання значно поступається регулюванню міжнародних збройних конфліктів з точки зору кількості норм та їх деталізації. По-друге, важливим є поширення звичаєвого МГП на дії сторін конфлікту, які не є державами. Посилання на звичаєвий характер норм МГП також є корисним аргументом для переконання неурядових збройних груп і невизнаних держав дотримуватися їх. У випадку універсальності, звичай є обов'язковим для всіх держав, всіх суб'єктів, включаючи недержавні утворення. Саме тому звичаєві норми МГП посідають важливе місце серед юридичних джерел МГП.

Міжнародне звичаєве право МГП успішно доповнює навіть дуже детальне і розгалужене договірне право. Звичаєве міжнародне право складається з норм, які випливають із «загальної практики, прийнятої як право», і існують незалежно від договірному праву. Звичаєві норми МГП мають вирішальне значення в сучасних збройних конфліктах, оскільки вони заповнюють прогалини, залишені договірним правом, і таким чином посилюють захист, що надається жертвам. Важливість звичаєвих норм МГП зумовлена кількома факторами. По-перше, важливість звичаєвих норм особливо важлива у сферах, які недостатньо врегульовані конвенціями, зокрема, у випадку неміжнародних збройних конфліктів, де договірне регулювання значно поступається регулюванню міжнародних збройних конфліктів з точки зору кількості норм та їх деталізації. По-друге, важливим є поширення звичаєвого МГП на дії сторін конфлікту, які не є державами. Посилання на звичаєвий характер норм МГП також є корисним аргументом для переконання неурядових збройних груп і невизнаних держав дотримуватися їх. У випадку універсальності, звичай є обов'язковим для всіх держав, всіх суб'єктів, включаючи недержавні утворення. Саме тому звичаєві норми МГП посідають важливе місце серед юридичних джерел МГП.

Позитивні зобов'язання передбачають накладення на державу зобов'язання вчинити певні дії: організаційного чи технічного характеру, плануючі заходи, законодавчі чи адміністративні дії, задля забезпечення ефективної реалізації прав і свобод особою. Негативні права людини визначають негативний аспект свободи та охороняють людину від небажаного втручання з боку держави у сферу її особистих прав і свобод. До них належать більшість громадянських та політичних прав, наприклад: право на життя, свободу думки, слова, віросповідання, право на недискримінацію, право не піддаватися тортурам, право на мирні зібрання та об'єднання тощо. Негативні права людини передбачають негативні зобов'язання держави та її агентів (представників) утримуватися від будь-яких дій, спрямованих на їх порушення або незаконне обмеження Основні принципи МГП щодо захисту цивільного населення:

1. **Принцип розрізнення** – воюючі сторони зобов'язані розрізняти між комбатантами (учасниками бойових дій) та цивільним населенням і уникати нападів на мирних жителів.

2. **Принцип пропорційності** – заборонено завдавати удари, наслідки яких можуть спричинити надмірні жертви серед цивільного населення порівняно з очікуваною військовою перевагою.

3. **Принцип необхідності** – застосування сили має бути виправдане військовою необхідністю і не повинно виходити за межі необхідного для досягнення військових цілей.

4. **Принцип гуманності** – забороняється застосування методів і засобів, які завдають зайвих страждань або не є необхідними для досягнення військової мети.

У ситуаціях збройного конфлікту цивільні особи мають право на захист від прямих нападів, «крім тих випадків і на такий період, коли вони беруть безпосередню участь у бойових діях». Іншими словами, протягом їхньої безпосередньої участі в бойових діях на цивільних осіб дозволено здійснювати прямі напади так, наче вони є комбатантами. Незважаючи на серйозні юридичні наслідки, МГП не дає визначення поведінки, що є безпосередньою участю у бойових діях, також чітке тлумачення цієї концепції не може бути виведено з державної практики, міжнародної судової практики або з правової чи військової доктрини

Роблячи висновок, ми вважаємо, що війна не повинна стосуватись цивільного населення тому, що війна повинна проходити на полі бою. Застосування ракетного озброєння проти цивільного населення є серйозним порушенням міжнародного гуманітарного права та має тяжкі гуманітарні наслідки. Цивільне населення повинно дбати про свою безпеку. Про захист свого будинку, сім'ї, не працювати на ворога, а саме не здавати позиції військових, зберігати спокійний стан, не поширювати паніку.

Список використаних джерел:

1. Захист прав людини в сучасному міжнародному та європейському праві : навч.-метод. посібник / Х. Бехруз, А. Гриб [та ін.] ; за ред. Х. Бехруз; НУ «Одес. юрид. академія». Одеса : Фенікс, 2023. 62 с.

2. Мельцер Нільс. Міжнародне гуманітарне право. Загальний курс. Міжнародний Комітет Червоного Хреста. Інформаційний бюлетень МКЧХ. 2020. 398 с.